

VRIJDAG KUNSTDAG

Hij leve hoog

ZO SNEL ALS-IE GEBOUWD WERD, ZO SNEL RAAKTE ZIJN IMAGO BESMEURD. NU IS HET TIJD VOOR EERHERSTEL. DE FLAT IS HELEMAAL OKÉ.

Foto Imre Csany

Op een spirituele trip

MET MIMESPEELSTER BOUKJE SCHWEIGMAN PAG 6

Kunstenaar met planten

PIET OUDOLF WINT PRINS BERNHARD CULTUURFONDSPRIJS PAG 10

Zonder doel of nou ja toch met

DE KEUZEN VAN ACTRICE GEORGINA VERBAAN PAG 16

TV recensie

JEAN-PIERRE GEELLEN

Racisten

Nederland is racistisch, zei de Nederlandse ombudsman Alex Brenninkmeijer kort geleden in *Buitenhof*. Er wordt te weinig gedaan om dat aan te pakken, voegde hij eraan toe. En toen moest de Zwarte Pietendiscussie nog losbarsten.

Racisme zit in ons allemaal, betoogde BNN donderdagavond met *Het grote racisme experiment*. 'Ben jij niet racistisch? Na vanavond zul je er anders over denken', verkapte presentatrice Sophie Hilbrand vast. Dat klonk misschien ongeloofwaardig, maar alles in dit experiment was er dan ook op gericht het bewijs te leveren.

Het psychologisch experiment werd niet bedacht door BNN, maar door de Amerikaanse lerares Jane Elliot. In de jaren zestig van de vorige eeuw had ze in haar blanke dorpje genoeg van het alledaagse racisme, en bedacht ze een experiment met haar pupillen waarin de gangbare rollen waren omgedraaid. Het werd beroemd en sindsdien honderden keren herhaald.

De uitslag stond dus al vast. Voor BNN was het experiment dan ook vooral er toch nog verrassende televisie van te maken.

We zagen dertig jongeren bijeenkomen in een oud gebouw. Ze werden ontvangen door Seyda Buurman-Kutsal, die zeer geloofwaardig de rol speelde van een dominante, strenge persoonlijkheid. De jongeren werden bij ontvangst gescheiden, zonder dat ze wisten op basis waarvan. Het bleek de kleur van hun ogen: blauwogigen werden strenger toegesproken en moesten naar een kille kelder, zonder eten of drinken. Bruinogigen werden vriendelijker behandeld.

Leidster Seyda sprak de bruinogigen voortdurend toe over blauwogigen. Die zouden vaker liegen en minder goed leren. Dat was allemaal onderzocht en bevesten.

De blauwogigen werden steeds meer vernederd, de bruinen leken het steeds normaler te vinden

Dat soort boodschappen herhaalde ze steeds vaker, waardoor het steeds geaccepteerder werd. De blauwogigen werden steeds meer vernederd, de bruinen leken het steeds normaler te vinden.

Er werd nogal opzichtig linken gelegd met nazi-praktijken, dat had het experiment niet nodig. Ook

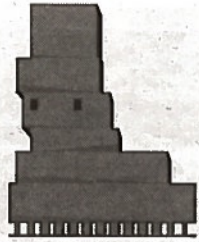
zou het de geloofwaardigheid en het 'kijkplezier' hebben verhoogd wanneer de kijker had vernomen wat de deelnemers precies verteld was. Want hoewel de mechanismen van de groepsdynamiek confronterend waren om te zien, bleef het voor de nuchtere buitenstaander soms moeilijk te geloven dat niemand het experiment met opgestoken middelvinger verliet. Maar hoe slaafs mensen bevelen kunnen opvolgen, werd al overtuigend aangetoond met het Milgram-experiment; te bekend om nog geloofwaardige tv van te maken.

Slechts twee 'bruinen' besloten vroegtijdig uit het experiment te stappen. Khadra vond het 'allemaal een beetje te heftig. Ik wil niet gaan discrimineren, dat wil ik gewoon niet. Geen goed gevoel bij.' De jongen Anne verliet trillend de ruimte, hij schoot vol. Hij vond het allemaal een beetje 'te dichtbij komen'.

Na drie kwartier deed Seyda d'r haar los, en stelde ze zich voor. In plaats van anonieme machtsfactor was ze een mens geworden. Alle deelnemers werden vanaf nu gelijk behandeld. Er werd uitgebreid nabeschouwd. De bruinogigen schaamden zich.

De conclusie werd er aan het slot in gepriemd. 'Je kunt mensen niet beoordelen op oppervlakkige kenmerken zoals kleur', aldus Sophie Hilbrand.

Is het mogelijk geen racist te zijn, vroeg ze. Seyda gaf uitsluitend: 'Ik denk dat het mogelijk is het zo min mogelijk te zijn. Want het is aangeleerd.' En aangetoond.

Architectuur

BESCHOUWING EERHERSTEL VOOR DE GALERIJFLAT

De galerijflat op het Waterlandplein in Amsterdam-Noord begin jaren zeventig.

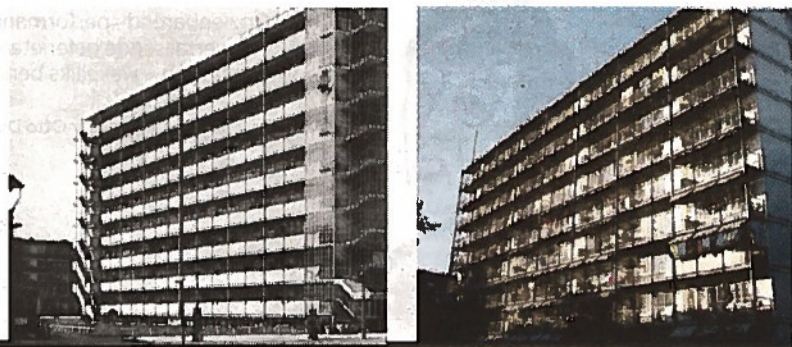
Blokkendoos

De ideale oplossing voor een klein land met woningnood: de hoogte in! Maar de galerijflat kreeg al snel na zijn bloei te maken met een imagoprobleem. Onverdiend, klinkt het nu. Na een upgrade kunnen ze nog jaren mee.

Door Bob Witman

De eerste van vele

De allereerste echte galerijflat van Nederland staat in Rotterdam: de Bergpolderflat uit 1934. Tot na de oorlog waren flats doorgaans louter behuizing voor de rijken, omdat de noodzakelijke lift een elitair en kostbaar apparaat was. De Bergpolderflat was echter speciaal ontworpen voor arbeiders, financieel mede mogelijk gemaakt door een gift. Het ontwerp is van Willem van Tijen, samen met het befaamde architectenbureau Brinkman Van der Vlugt (ontwerpers van de Van Nellefabriek), in de stijl van het Nieuwe Bouwen. De Bergpolderflat telt negen etages, werd in 1993 gerestaureerd en is inmiddels een monument.

De inmiddels gerenoveerde flat aan hetzelfde Waterlandplein in 2013.

Foto Rosa van der Wal

met een imagoprobleem

De galerijflat is ooit getypeerd als 'de uiterste consequentie van het stapelen van voordeuren aan de buitenlucht'. Deze oer-Hollandse flat met zijn lange betonnen gaanderijen is groot geworden in de jaren zestig, maar werd al kort na zijn volwassenwording verguisd. Hij verloederde, werd gesloopt en -inmiddels- bestempeld tot misschien wel de meest ongewenste woonvorm uit de 20ste eeuw.

De betonnen trappenhuisen zijn synoniem geworden voor pislucht, het smalle balkon is vaak een rommelzolder, in de bergingen houden drugsdealers kantoor en vuilstorkokers zijn eigenlijk overbodig, want die afvalzak kan ook zo wel over de reling naar beneden. De begane grond is immers niemandsland.

Allemaal onjuist dus. Hoog tijd voor eerherstel. 'De galerijflat gaat ten onrechte gebukt onder een fout imago', zegt architect Dick de Gunst. Want de galerijflat is, als je goed kijkt, een verbluffend voorbeeld van Hollandse innovatie. *Value for money*. Flexibele woningplattengronden, betaalbare huur en destijds een breekijzer in de emancipatie van een nieuwe middenklasse.

'Misschien gek, maar ik vergelijk de galerijflat van toen met Apple van nu', vervolgt De Gunst. 'Een innovatief product, op enorme schaal geproduceerd, dat techniek en functionaliteit uitstekend combineert.' Evident dat De Gunst er zijn missie van heeft gemaakt Nederland te genezen van zijn flatneurose, een woord dat we danken we aan de galerijflat. 'Het is in ieders belang de galerijflat een nieuwe toekomst te geven. Voor dat geld kun je het niet beter krijgen.'

Het is een feestweek voor de galerijflat. Morgen ligt het boek *Nieuwe kansen voor de galerijflat* in de winkel. En burgemeester Van der Laan van Amsterdam opende maandag het vernieuwde Waterlandplein in het noordelijke stadsdeel. Het winkelplein vormt het hart van een typische jarenzestigwijk, ontsproten aan het brein van de functionalistische stedenbouwers. Grote bouwblokken in overdadig groen. Met die vermaledijde galerijflat in verschillende maten.

Net als op heel veel plaatsen in Nederland waren de galerijflats in Amsterdam-Noord in de jaren tachtig en negentig verloederd geraakt. Sindsdien zat elke woningbouwvereniging met de flats in haar maag. Maar vandaag staat de grote galerijflat op het

Waterlandplein er glimmend bij. Het bouwwerk heeft een nieuwe huid gekregen, een nieuwe entree, glazen windvangers voor de gaanderij en poepsjete balkons. 'Ze moeten me naar buiten dragen', zegt Thea Wessendorp-Strijbosch, bewoonster van het eerste uur. 'Want ik ga hier niet weg. Het is goed wonen. Mensen die nooit binnen zijn geweest, hebben geen idee hoe ruim het hier is.'

In haar tijd, midden jaren zestig, kampte Nederland met grote woningnood. Er werden veel zogeheten portieketagewoningen gebouwd, maar die waren relatief duur en hoger dan vier etages kon het niet worden. Terwijl er een babyboomgeneratie stond te trappelen om het ouderlijk huis te verlaten en een gezin te stichten. Er was woningvolume nodig.

Op een dag midden jaren zestig was

'Ik vergelijk de galerijflat van toen met Apple nu: een innovatief product dat techniek en functionaliteit uitstekend combineert'

er opeens de tunnelgietsbouw. Wellicht het grootste wonder van de naoorlogse sociale woningbouw in Nederland. 'Die geïndustrialiseerde productie voor de bouw van galerijflats is een meesterlijke uitvinding', vindt De Gunst, 'echt onderschat.' Hij renoveert namens bureau Hans van Heeswijk Architecten geregeld galerijflats.

Want de galerijflat is niet gemaakt van prefabdeln, maar uit een betonskelet, dat op locatie wordt gegoten met behulp van een speciale stalen u-vormige mal. Dat wordt tunnelgietsbouw genoemd.

Dankzij die mal worden vloer en wand aan een stuk gegoten. Als het beton gedroogd is, takel je de stalen mantel een etage hoger en herhaal je het hele proces. Met vijf gietsvormen tegelijk kon je in een paar weken het skelet klaar hebben voor een paar honderd appartementen.

Omdat het een mal uit één stuk was, meet een galerijappartement 7,6 meter kolomvrije ruimte in de breedte, dat was ongekend ruim voor Nederland. 'Ik ging van een vochtige woning in het centrum van Amsterdam naar een splinternieuw huis hier in Noord. Alles was fris. Groot. Het was geweldig', zegt bewoonster Wessendorp.

En met de galerijflat kwamen ook de

eerste liften de sociale woningbouw in. Ze werden betaalbaar door het grote aantal appartementen dat er gebruik van maakte. Binnen maakten keukens met inbouwapparatuur hun entree in het huishouden. De Gunst: 'De galerijflat was de vindexwijk van de jaren zestig. Een hele generatie is daar een gezin begonnen.'

Nederland bouwde zich na de oorlog helemaal suf. De woningvoorraad in 1945 lag rond de 1,5 miljoen huizen. Momenteel zijn dat er 7 miljoen. Galerijflats hebben aan die groei een forse snok gegeven. Want voordat iedereen een eengezinswoning met puntdak en voortuintje in een bloemkoolwijk in Purmerend begeerde, was de galerijflat dé broedplaats voor jong gezinsgeluk. 'In 1970 kwamen dankzij de industrialisering van de bouw binnen twaalf maanden 150 duizend woningen gereed', schrijft architectuurcriticus Ruud Brouwers in het boek *Nieuwe kansen voor de galerijflat*. Nog altijd een ongeëvenaard record.

Minstens zo fascinerend als techniek en volume, is de kortstondigheid van de populariteit van de galerijflat. Al begin jaren zeventig brokkelde zijn

→ Lees verder op pagina V4

Opzienbarende performances, kleinschalige projecten, nieuwe boeken, verrassende galerietoonstellingen, spraakmakende lezingen en debatten – wekelijks bericht **Jeanne Prisser** over wat zich afspeelt in de voorhoede van de kunstwereld.
Illustratie vrij naar Otto Dix' Portret van journalist Sylvia von Harden, 1926

JEANNE PRISSE

3 kilo kunst uit Amsterdam, een ontroerende confrontatie met grootmoeders en gewelddadig met schuurpapier bewerkte foto's.

De redactie stuurde mij 3 kilo kunst. De TNT-jongeman overhandigde opgelucht een blok papier breder en dikker dan een stoeptegels, met het gewicht van een pasgeborene.

De Grote Amsterdamse Kunstkalender bevat wat het belooft: elke dag een nieuw werk van een kunstenaar die in Amsterdam werkt (eerder, voordat u gaat steigeren tegen wéér Amsterdam, verscheen de Haagse en Rotterdamse variant).

Eerst bekeek ik mijn verjaardag. Die viel tegen, zoals verjaardagen doen. Maar over de rest kan ik kort zijn. Het is een tombola, een hoorn des overvloeds, een grote Sinterklaaszak, een voorraad gemengde drop van alle soorten, het is die beroemde bonbondoos van Forrest Gump, het is confetti, het is feest, het is de gedroomde inloopkast met elke dag een vers idee.

Er is maar één punt van kritiek: de gaatjes zijn te klein.

Naast bekende zijn er nog veel meer onbekende namen en kunstwerken, en alles is mogelijk. Van foto tot animatiefilm, van concept tot goed verhaal.

Choices; choices zuchtte Lord Sylvester in de sokkenwinkel. Ik kies het goede verhaal én een kunstenaar die best eens in herinnering gebracht mag worden. Op 27 februari ziet u een flink stomende rookpaal, zo een die op NS-perrons staat. Hans van de Ban maakt de (werkende) kopieën als totem tegen onze beheersdrift. Tegen 'het geneuzel over te veel zonlicht, onbeschermd seks, straatvuil en andermans sigarettenrook'. Voelt u de zeurkous in uzelf ontwaken, kijk er dan even naar.

Een kunstenaar aan het werk zien is vaak ongemakkelijk. Jackson Pollock die door een glasplaat heen werd gefilmd, Karel Appel die bespied werd door een gat in het doek – van die voorbeelden is bekend dat je meestal kijkt naar een kunstenaar die een kunstenaar speelt. Zou ik mij graag op de vingers laten kijken? Geen denken aan.

In galerie Ramakers in Den Haag is Joncquil (hij heeft zijn achternaam afgedankt) aan het werk, maar zodra u binnenstapt, houdt hij daarmee op om u te woord te staan. Nét niet betrap op een artistieke daad.

Joncquil, maker van dromerige schilderijen van een masculiene wereld met veel kampvuren, doet deze maand in de galerie dingen waar hij in zijn eigen schildersatelier niet aan toe komt. Of waar hij zich zoals hij zegt 'misschien wel voor schaamt'. Hier maakt hij assemblages en opstellingen met materiaal dat hij in de

Na de grote Rotterdamse en Haagse is er nu een grote Amsterdamse.

loop der tijd verzamelde.

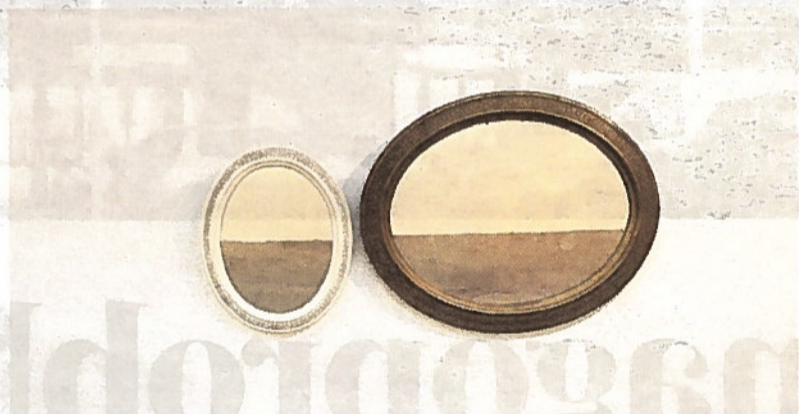
Het meeste wat ik zag was een probeersel, maar ik werd getroffen door twee spiegels die tegen elkaar hingen. De ene was van grootmoeder van vaders kant geweest (de grootste) en de andere van de grootmoeder van moeders kant.

Dat was een ontroerend beeld. Ik

Ook Amie Dicke laat graag zien wat ze op haar atelier doet, of moet ik zeggen: wat zij daar óók doet. Tussen haar nieuwe werken aan de wand staat een tafel met droedels: verbogen haarspelden, een met inkt bedekte oude telefoon, potloodstompjes. Dit zijn haar 'alibis' uit de tentoonstellingstitel. De expositie duurt nog ruim twee weken en die tafel kan nog weg.

Het leidt af van het regelrechte exorcisme dat Amie Dicke in haar nieuwe werken bedrijft. Uitvergrote foto's heeft zij met schuurpapier bewerkt tot er witte, bijna lichtgevende wolken ontstaan in de afbeelding; in één ervan is het alsof er een lichtexplosie in een gezicht plaatsvindt.

Het papier is door het schuren zo zacht geworden als een oude wollen trui, met gaatjes en al. Maar een afbeelding zo bewerken heeft ook iets zeer gewelddadigs. Ik dacht aan de Übermalungen van Arnulf Rainer, die

De twee grootmoederspiegels (links die van vaders kant). Foto Joncquil

kon me de grootmoeders als jonge vrouwen voorstellen, *bien étonnées de se trouver ensemble*, weerkaatst in de spiegels, nog onwetend van hun kleinzoon die ze vele decennia later in een galerie zou oproepen. Ook zag ik de kleinzoon staan, om beurten in de spiegels kijkend, op zoek naar zijn voorouders. Ze zagen elkaar niet, terwijl ze er toch waren.

Nog zo'n Harry Potterachtige materialisatie doet zich voor via zijn schilderijen. Soms zoekt Joncquil, op Marktplaats of op straat, naar voorwerpen die hij al vaker geschilderd heeft. Een bepaald type cowboylaarzen, een vlag, een boomstronk. Die bestaan al in de geest, maar moeten nog in het echt gevonden worden – en als dat niet zo is, timmert de kunstenaar ze zelf.

Een aangename omkering van de orde der dingen, waarbij de fantasiewereld maatgevend is. Ik sluit niet uit dat Joncquil daarbij een boek met toverspreuken gebruikt, maar als u gaat kijken, heeft hij dat net weggelegd.

portretten bekraste en aanviel met verf, als een schreeuw op papier; wat Arnulf Rainer tussen die aanvallen op het beeld door deed heb ik ook nooit willen weten.

Sandpaper abrasion on C-print van Amie Dicke, 2013.

INFO

De Grote Amsterdamse Kunstkalender 2014, € 34,95. Uitgave van TAAK
Joncquil, Carte Blanche, t/m 17/11, galerie Ramakers, Den Haag
Amie Dicke, Collecting Alibis, t/m 23/11, galerie Stigter van Doesburg, Amsterdam

→ Vervolg van pagina V3

imago af. De gemeenschappelijke ruimtes bleken kwetsbaar. Ze waren ontworpen met het oog op een nette burgermanmaatschappij, waar iedereen zijn stoepje boende en het vuilnis wegzette. Maar zo zat de wereld niet meer in elkaar.

'Natuurlijk zitten er fouten in de galerijflat', zegt De Gunst. 'Ze waren haastig neergezet. Soms midden in een weiland. De entrees waren te krap en donker. De buitenruimte rondom de flat was vaak niet goed vormgegeven, wat enge plekken opleverde.' Toen ook de aloude conciërge verdween, ging het snel bergafwaarts.

Begin jaren tachtig verdiepten onderzoeksjournalisten van weekblad *Vrij Nederland* zich grondig in het fenomeen. Het resulteerde in een depressief makende reportage. In elke derde flatwoning stond iemand onder psychiatrische begeleiding, vier van hen waren na een zelfmoordpoging enige tijd opgenomen geweest. 'Het is geen ziekte waar een naam voor bestaat, maar hij is endemisch. (...) Wie het heeft, kan er niet over praten. Die zie je ook niet. Wie het heeft, zit binnen. In de volksmond was er wel een naam voor deze aandoening: flatneurose.'

De flatneurose vormde, samen met het slechte imago van de Bijlmermeer, de nekslag voor de galerijflat. In Amsterdam-Zuidoost is de laatste vijftien jaar rigoureuze hoogbouw gesloopt voor laagbouw. 'Dat is niet overal een oplossing, want het is relatief kostbaar', waarschuwt De Gunst. 'De huur van een flat is een stuk lager. En bewoners van een galerijflat behoren tot een financieel kwetsbare groep. Voor veel van hen is laagbouw niet weggelegd.'

De flats op het Waterlandplein in Noord zijn eigendom van corporatie Ymere. Volgens bestuurslid Pieter de Jong van de woningbouwstichting is de galerijflat in het sociale huursegment ondanks het matige imago nog altijd gewild. 'Een vijfkamerwoning met een oppervlakte van 90 vierkante meter is schaars in de sociale huursector.' De problemen zitten vooral in beheer en massaliteit. 'In een kleine portiek lossen mensen het samen op. Bij een galerijflat werkt dat niet. Daar moet je als corporatie huismeesters inzetten.'

De Gunst mag graag op de galerij rondlopen om bewoners zelf te spreken. 'Ze zijn vaak behoorlijk tevreden over hun woning. Hier', zegt hij, bij de liftkoker op acht hoog in de flat op het Waterlandplein. Hij wijst op een nieuwe glazen deur, die de lift scheidt van de galerij. Er zit een slot op. 'De entree op de begane grond glip je zo binnen als je even wacht tot iemand naar buiten komt. Maar door een tweede barrière te maken, creëer je kleinere compartimenten in de flat. Dat geeft meer veiligheidsgevoel, meer saamhorigheid.' Op de galerij zijn nu op sommige plekken al de eerste schuchtere plantenpotjes te zien. 'Die zag je hier voor de renovatie echt niet.'

Een andere zwakke plek van de flat is het balkon. 'Ze zijn zo ondiep dat je er geen tafeltje op kunt zetten. Daardoor werden het al snel rommelkamers.' Van buitenaf geeft die rotzooi op het balkon een asociale aanblik.

Bij de Meidoornflat in Weesp hebben ze dat opgelost door een extra glazen gevel tegen de buitenkant te

Thea Wessendorp Foto Rosa vd Wal

FLATPIONIER

Toen Thea Wessendorp-Strijbosch (76) in 1971 op haar 34ste met echtgenoot naar de galerijflat op het Waterlandplein verhuisde, moest ze voor een ballotagecommissie verschijnen. 'De huur was een stuk hoger dan in het oude vochtige huisje waar we vandaan kwamen. Die commissie vroeg of ik kinderen wilde. Ze waren bang dat ik zou stoppen met werken en we dan de huur niet meer konden betalen.'

De galerijflat aan het Waterlandplein was indertijd voor het echtpaar een enorme sprong in luxe. 'We waren er dolblij mee.' Wessendorp woont er nu al 42 jaar en wil voor geen goud weg. Hoewel er ook slechte tijden waren. 'Toen de huursubsidie werd ingevoerd, zag je de samenstelling van bewoners snel veranderen.' Veel asociaal gedrag. 'Daar moet je elkaar toch op durven aanspreken', zegt ze. De recente renovatie van de flat doet haar goed, hoewel de nieuwe frisse entree ook veel aantrekkingskracht uitoefent op de cliëntele van de coffeshop vlakbij. 'Ik zeg tegen die jongens: dat is niet de bedoeling, hè, hier roken. Als je dat op de juiste toon zegt, luls-teren ze meestal wel.'

Zo is feitelijk een nieuwe kamer aan het huis ontstaan, het balkon is serre geworden. In plaats van rommel zetten mensen er nu een bankje neer en planten, en hangen er de was op. Er is zelfs een hangmat te zien. 'Dat geeft toch een totaal andere aanblik', zegt De Gunst.

Een beetje mededogen voor de galerijflat, dat predikt De Gunst. 'Niet te snel weggooien wat je hebt.' De komende tijd bereiken jaarlijks honderd duizend huizen in Nederland de leeftijd van vijftig jaar. Daar moeten we wat mee. 'Slopen van dit soort woningen is vandaag de dag nauwelijks een optie', vindt ook Ymere-man De Jong.

Als je goed naar zo'n gebouw kijkt, zegt de architect, 'ontdek je dat de galerijflat ten onrechte zo'n slechte naam heeft'. Met wat meer trots op die bouwrevolutie van een halve eeuw geleden, kan de galerijflat nog een tijdje mee.

Nieuwe kansen voor de galerijflat. Ideeën en aanbevelingen voor de komende vijftig jaar. NDCC Publishers, 216 pagina's, 48 euro.